

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Сучасний етап розвитку українського суспільства активно затребує компетентних навичок учасників дискурсивних практик з різних актуальних проблем людського буття, оскільки перспективним напрямом його розвитку є демократія і ліберальні цінності. Аби в суспільстві склався справжній, а не хибний консенсус щодо засадничих напрямів стійкого розвитку нам потрібно постійно навчатись комунікативним навичкам і механізмам їхнього застосування при відповідальному прийнятті рішень. Оскільки готових, випробуваних у віках форм трансформаційних соціальних процесів не існує, тому що кожне суспільство має свій культурно-ціннісний ландшафт і для того аби соціальні дії були легітимними, воно має слідувати відповідним правилам, оскільки, з одного боку, в процесах складної соціальної творчості можуть бути похибки і помилки, з іншого, в тих самих складнощах віднаходяться соціальні механізми їхнього виправлення чи запобігання. Отже евристичним є дослідження форм і змісту комунікативної компетентності соціального актора в різних розгалуженнях громадянського суспільства або сфері публічності через залучення його до актуальних дискурсивних практик, а також попередження про наявність хибних дискурсів при правильному використанні усіх правил його творення. Дослідник дискурсивних практик зосереджується на можливостях комунікативної компетентності виявляти симулятивні форми таких практик.

Термін «комунікація» вкрай широкий. Для мене доречним є визначення комунікації як процесу перекодування вербального у невербальні й невербального у вербальні форми. Історично комунікація виникає як спонукання виконувати певні дії, тобто для комунікації суттєвим

є перехід від мовлення одної людини до дії іншої. Недоліком сучасної комунікації є те, що вона відтворюється у ситуації «фрагментарності людини» в умовах того, що індивід стає виконавцем технології комунікації через здійснення її програм, а саме публічних, рекламних, комерційних, партійних тощо, тобто актуалізується проблема ідентичності.

Сучасна українська дослідниця О.Висоцька описує комунікацію як будь-яку форму взаємодії, через яку відбувається передача інформації, творення нових смислів та їхній обмін. Проте українські дослідники комунікації не обмежують її лише тільки обміном сигналами-мовленнєвими актами, а розуміють її як процес взаємної інтерпретації сповіщень-знаків з метою для агентів комунікації з'ясувати їхній когнітивний смисл. Суб'єкт комунікації сприймає не когнітивну подію, а лишень його словесний вислів, яке можна розуміти по-різному залежно від біографічно визначеної ситуації (в інтерпретаціях феноменологічної соціології А.Щюца).

В дискурсивних практиках виявляються складності взаєморозуміння і взаємовпливів, які зумовлені такими факторами, як ситуацією Я-Ти відносин, зануренням соціальних акторів в різні життєсвіти та культурні контексти та орієнтацією їхніх дій на консенсус різних вербалізацій і ціннісно-смислових структур. Для ефективної й адекватної участі в дискурсах нагальним стає формування комунікативної компетентності як здатності застосовувати знання мови, способів взаємодії, а також інваріантності соціальних ролей. Комунікативна компетентність набувається в процесах виховання і соціалізації, безпосереднього й опосередкованого досвіду, використовуючи при цьому можливості не тільки матеріальної, а й віртуальної реальності. У процесах опанування комунікативним простором людина запозичає з культурно-історичного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм. В процесах первинної соціалізації творяться вміння користуватися багатим арсеналом природної мови, ширше – будь-якої знакової системи, забезпечується гармонійний розвиток усіх

видів мовленнєвої діяльності, а саме слухання, говоріння, читання й письма, врешті-решт формуються компетенції толерацій до думок Іншого.

У структурах комунікативної компетенції чільне місце посідає мова, яка має подвійну імплікацію: лінгвістичну і філософську. Так, лінгвістика досліджує мову як ідеальну систему, як фрагмент інтелігібельного світу. Філософський підхід до мови базується на дослідженні буття мови й мовлення (при їхньому розрізненні, що започатковує Ф.де Сосюр). Для реалізації такої візії мови нагальним є аналіз досвіду мовця, конкретніше його монологічно-діалогічні складники, який лінгвістика, виходячи з своїх завдань, не враховує. Проте на цьому розрізненні унаочнюється лінгвістична поведінка, що базується на первинному сприйнятті або на очевидностях життєсвіту. Евристичною методологією опису таких очевидностей повсякденності є структуралізм. Він започатковує виокремлення структури, яка завжди є дихотомічною, не існує ізольовано, сприймається на певному культурному фоні й в певній динаміці. Структура завжди співвідноситься з нормою як запасом культурного досвіду та її порушенням. Ю.Лотман визначає мову як код плюс історія. Отже мова, маючи структуру, і взірць структурності, забезпечує своїм носіям інтуїтивне відчуття структурності, відчуття Цілого в культурі, в Umwelt. При цьому неструктурне постає як важливий фактор культурної динаміки. Неорганізоване є умовою, за якою культура постає як об'ємна і динамічна система. Складності виникають при відповіді на питання: у який спосіб описувати такі неорганізовані умови. При такій артикуляції очевидно стає контроверза структуралізму і постструктуралізму в дослідженні мови і культури. Так, структуралізм виходить з порядку в Хаосі, а постструктуралізм – з Хаосу в порядку, структуралізм акцентує увагу на системном в мові і культурі, а постструктуралізм – на несистемном.

Такий стан наукової невизначеності не завадить запропонувати техніки макро- і мікросмислового аналізу понять, понятійних структур і конфігурацій, а саме: дискурс-аналіз, контент-аналіз і концепт-аналіз. Так,

дискурс-аналіз передбачає співставлення вербальних масивів із соціальною позицією мовця; контент-аналіз спрямований на масиви змістів через мовно-мовленнєву форму їхньої трансляції; концепт-аналіз описує понятійні мікроструктури, через які слово або поняття розкладається на дрібні складники, які взаємодіють у різних людей, головне у різний спосіб залежно від їхньої комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність пов'язується із комунікативною ситуацією, що утворюється через такі складники як мовленнєві акти, перцептуальні стратегії (що здійснюються мовцем при аналізі висловлювань), намірі мовців, прагматичні фактори (що пов'язані із конкретною фактичністю), зрештою увесь соціокультурний фон як семіозис (за Ю.Лотманом це вивчення життєвого простору, в якому людина користується знаками).

Природна мова, через яку ми стаємо учасниками публічних дискурсів, має три аспекти: семантику, синтаксис і прагматику. Для моєї розвідки, яке проводиться в межах лінгвістичного повороту у філософії ХХ століття, актуальним стає прагматика як опис механізмів зв'язку мови із контекстом її застосування, при цьому під контекстом розуміється потрібна участь в дискурсивних практиках, а саме мовця, слухача і позамовного контексту (реальності). При цьому в прагматиці мови виокремлюються дві функціональні сфери: мовленнєвих актів та індексних висловлювань. Мовленнєві акти, за Д.Остіном і Дж.Серлем, це висловлювання, які мають не тільки зміст, а й містять у собі конкретні дії, тобто вони про щось стверджують, запитують, щось наказують, про щось попереджають, обіцяють тощо. Такі мовленнєві акти здійснює мовець, який проголошує речення. Функція індексних висловлювань виявляється у тому, що їхній смисл визначається позамовним контекстом. Прикладами слугують особові (я, ти, він) і вказівні займенники (цей, той, стільки), а також прислівники часу і місця (завтра, вперед, поруч) і часові форми дієслів (писав, написав, напишу).

Отже прагматика мови вивчає типи використання мовно-мовленнєвих засобів, через які мовець співвідносить себе із своїм висловлюванням, а також соціокультурний контекст при визначенні способу розуміння висловлювання. З такими двома параметрами мови співвідносяться норми правильності і доречності висловлювань (їх ще називають принципами, угодами, презупозиціями). Порушення цих норм призводить до прагматичного відхилення. В дискурсивних практиках такі норми-принципи-угоди постають як апріорні умови-правила, яких дотримується в типових випадках будь-який мовець та його слухач (адресат та адресант).